

Έργα ζωγραφικής του Δ. Γιολδάσν από τη συλλογή του Δήμου Καρδίτσας: προβλήματα παθολογίας και συντήρησης

Δήμητρα Λαζίδου

Συντηρήτρια Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης

Για τις ανάγκες των εργασιών συντήρησης των έργων ζωγραφικής του Δημήτρη Γιολδάσν, της συλλογής της Δημοτικής Πινακοθήκης Καρδίτσας, πραγματοποιήθηκε αυτοψία σε χώρο του Δήμου Καρδίτσας στον οποίο φυλάσσονταν και εκθέτονταν τα έργα της συλλογής. Κατά την αυτοψία, ελέγχθηκε η κατάσταση διατήρησης των πινάκων καθώς και οι συνθήκες αποθήκευσής τους όλα τα προηγούμενα χρόνια. Αρχικά εξετάστηκαν η παθολογία των έργων και η τεχνολογία τους και στη συνέχεια συντάχθηκαν προτάσεις συντήρησης και αποκατάστασης φθορών για το κάθε έργο ξεχωριστά.

Δημιουργήθηκε λοιπόν ένας κατάλογος προτεραιότητας συντήρησης έργων, ο οποίος αφορούσε στην αναγκαιότητα της συντήρησής τους. Σύμφωνα με αυτόν τον κατάλογο, προχώρησε και η διαδικασία της τελικής επιλογής των έργων για συντήρηση.

Διάγνωση πριν από τη συντήρηση

Κατά τη διάρκεια της μελέτης κατάστασης διατήρησης της συλλογής έγινε προσπάθεια να διαπιστωθούν και να καταγραφούν οι φθοροποιοί παράγοντες καθώς και τα αποτελέσματά τους στα έργα. Η τεχνολογική τους εξέταση παράλληλα κατέδειξε ότι τα έργα ήταν κυρίως ελαιωγραφίες (με τις οποίες θα ασχοληθούμε σε αυτό το κείμενο) σε ψφασμάτινο και σε χαρτώο υπόστρωμα, τύπου πεπιεσμένου χαρτονιού.

Εξετάζοντας τους παράγοντες φθοράς και

τα αποτελέσματά τους στα έργα, διαπιστώσαμε ότι οι κυριότεροι παράγοντες φθοράς προέρχονταν από τη φυσική γήρανση των υλικών σε συνδυασμό με τις ακατάλληλες συνθήκες διατήρησης των έργων σε ιδιωτικούς χώρους των συγγενών του καλλιτέχνη.

Κατά τη διαδικασία της διάγνωσης τα έργα εξετάστηκαν και από τις δυο όψεις τους και υποβλήθηκαν σε παρατήρηση στο ορατό φάσμα, στην εραπτομετρική ακτινοβολία, στο υπεριώδες φάσμα και στη μικροσκοπική εξέταση.

Πράγματι εντοπίστηκαν:

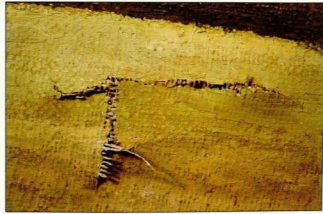
- λόγω εκτεταμένων μηχανικών κακώσεων, σχισμάτα των υποστρωμάτων, κτυπήματα και εκδορές (εικ. 1, 2),
- λόγω υψηλών επιπέδων υγρασίας και πλημμυρών, πλαστικές παραμορφώσεις και τάσεις των υποστρωμάτων καθώς και ίχνη υγρασίας (εικ. 3),
- λόγω ακατάλληλων περιβαλλοντικών συνθηκών, προσβολή των έργων από βιολογικό παράγοντα και ανάπτυξη μυκήτων (εικ.4),
- σπινιόττερα και σε τοπικό επίπεδο αποκαλλήσεις από το υπόστρωμα και απώλειες των ζωγραφικών στρωμάτων (εικ. 5),
- επιχρίσματα, ρύποι και σκόνη. (εικ. 6).

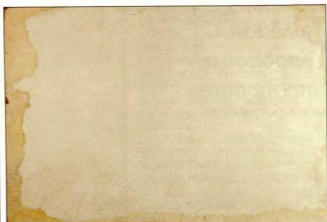
Επιζωγραφίσεις και παλαιότερες επεμβάσεις συντήρησης δεν διαπιστώθηκαν.

Πρόεκυψε λοιπόν το συμπέρασμα ότι τα προβλήματα ήταν κοινά για τα περισσότερα έργα, αλλά διαφοροποιούνταν ανάλογα με το είδος της κατασκευής.

1. Μηχανικές κακώσεις.

2. Σχίσμο υφασμάτινου υποστρώματος.

3. Χαρτίνο υπόστρωμα με ίχνη από υγρασία και απώλειες υλικού περιμετρικά.

4. Προβολή βιολογικού παράγοντα και ρυτίσι.

Τεχνολογική εξέταση

Κατά την εξέταση της τεχνολογίας των υλικών διαπιστώθηκε ότι τα υφασμάτινα υποστρώματά τους ήταν δύο τύπων και κατά συνέπεια δύο ήταν και οι τύποι κατασκευής των έργων σε ότι αφορά τους πίνακες ζωγραφικής. Μετά την ολοκλήρωση της εξέτασης της παθολογίας και της τεχνολογίας των υλικών και προκειμένου να κατανοηθούν καλύτερα και σε βάθος τα προβλήματα συντήρησης της συλλογής, τα έργα ομαδοποιήθηκαν σε τρεις βασικές κατηγορίες ανάλογα με τον τύπο του υποστρώματός τους:

- α. έργα με βιομηχανοποιημένο υπόστρωμα, β1-2, έργα με υποστρώματα επιλεγμένα και παρασκευασμένα από τον ίδιο τον καλλιτέχνη και γ. έργα με υπόστρωμα από πεπιεσμένο χαρτόνι.

Στις δυο πρώτες κατασκευαστικές κατηγορίες οι στοιβάδες των υλικών ακολουθούν την τυπική διαστρωμάτωση.

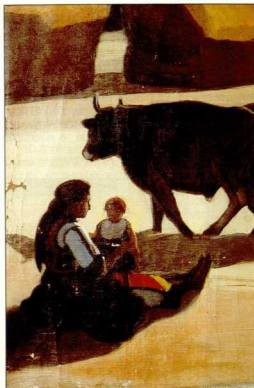
Εκκινώντας από το υπόστρωμα προς τη ζωγραφική επιφάνεια συναντάμε:

1. τον υφασμάτινο φορέα,
2. την προετοιμασία,
3. τα ζωγραφικά στρώματα και
4. το βερνίκι προστασίας, όπου υπάρχει.

Τα υποστηρίγματα των πινάκων (τελάρια), όπου τα συναντάμε, είναι ξύλινα και σπανίως τυποποιημένα.

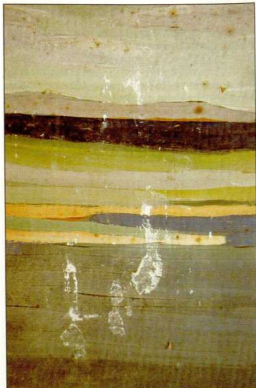
Στην κατηγορία γ τα έργα ακολουθούν την ίδια κατασκευαστική στρωματογραφία αλλά με τη διαφορά ότι είναι ελεύθερα χωρίς κανένα υποστηρίγμα (εικ. 7).

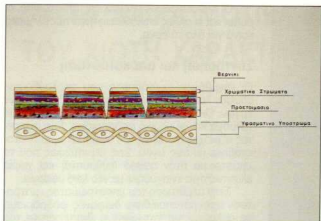
Πιο συγκεκριμένα, σε ότι αφορά τα ποιοτικά τους χαρακτηριστικά, τα έργα και οι δυο πρώτοι

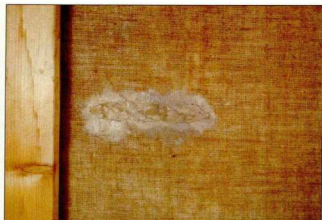
5. Ρυγμάτισις στην προετοιμασία και στα ζωγραφικά στρώματα και απώλειές τους τοπικά.

6. Επιχρίσματα και ρυτίσι.

7. Στρωματογραφική τομή ενός πίνακα ζωγραφικής.

8. Λινό υπόστρωμα με φθορά.

9. Υπόστρωμα από λινάτσα με σφραγίδα γνησιότητας έργου του Δήμου Καρδίτσας.

10. Υπόστρωμα πίνακα από «ματράτσο».

τύποι των υποστρωμάτων παρουσιάζουν τις ακόλουθες ιδιότητες:

α. Βιομηχανοποιημένη προετοιμασία περασμένη σε λεπτό, πυκνούφασμένο λινό ύφασμα (εικ. 8). Η προετοιμασία στα χαρακτηριστικά της ήταν λεπτή (μικρού πάχους), υπόλευκη, με καλή πρόσφυση στο υπόστρωμα, στιλνή και απορροφητική. Τα στρώματα της ζωγραφικής είναι λεπτού στρώματος και λεπτόκοκκα. Έχουν καλή συνοχή και είναι λεία.

β1. Λινάτσα με χονδρό νήμα και αραιούφασμένο, περασμένη με προετοιμασία μεγάλου πάχους, παρασκευασμένη από τον ίδιο τον καλλιτέχνη. Η προετοιμασία στα χαρακτηριστικά της ήταν αβρή, σκληρή, στιλνή, συμπιγής, ελάχιστα απορροφητική και λευκή. Συνήθως διαπερνούσε το ύφασμα με αποτέλεσμα να είναι ορατή και από το πίσω μέρος του έργου (εικ. 9). Τα ζωγραφικά στρώματα είναι μεγάλου στρώματος και η πινελιά συνήθως ανάγλυφη. Είναι λεπτόκοκκα και στιλνή, με μεγάλη συνεκτικότητα και ανθεκτικότητα.

β2. Άλλου τύπου υφασμάτινο υπόστρωμα, από ύφασμα στρώματος ύπνου σε δεύτερη χρήση. Το «ματράτσο» είναι ένα βαμβάκερο, πυκνούφασμένο, ανθεκτικό ύφασμα (ένα έργο) (εικ. 10).

γ. Υπόστρωμα από πεπισσμένο χαρτόνι, υψηλής περιεκτικότητας σε κυτταρίνη, με πάχος που κυμαίνεται από 4 έως 7 χιλιοστά. Είναι περασμένο με πολύ λεπτό στρώμα υπόλευκης προετοιμασίας, με καλή πρόσφυση στο υπόστρωμα και

λεία. Τα ζωγραφικά στρώματα είναι λεπτά και λεπτόκοκκα, με μέτρια συνεκτικότητα και ανθεκτικότητα.

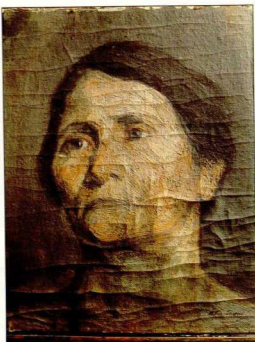
Κατάσταση διατήρησης

Τα χαρακτηριστικά που προαναφέρθηκαν προσδίδουν στα έργα ορισμένες ιδιότητες, σε ό,τι αφο-

11. Χαλάρωση υποστρώματος και παραμορφώσεις.

12. Ρυγματώσεις προετοιμασίας και ζωγραφικών στρωμάτων.

Οι οξειδώσεις των βερνικιών προστασίας, οι ρύποι και οι άλλες επικαθίσεις ήταν προβλήματα κοινά για όλα τα έργα.

Συντήρηση και αποκατάσταση

Οι επεμβάσεις συντήρησης που ακολούθησαν, έδωσαν λύση στα συγκεκριμένα προβλήματα των έργων. Οι παραμορφώσεις αντιμετώπισθηκαν με τάνυσμα και με μερικό φοδράρισμα. Στις σχισμένες περιοχές η συνοχή του υφάσματος αποκαταστάθηκε με ίνες λινού. Στις περιπτώσεις που το υπόστρωμα ήταν σαθρό (εύθρυπτο) και χωρίς ελαστικότητα ενισχύθηκε με νέο λινό υφάσμα.

Στην περίπτωση του υποστρώματος «ματράσο» πραγματοποιήθηκε διαφανές φοδράρισμα με υαλοφύσμα έτσι ώστε η ιδιαιτερότητα του υποστρώματος να είναι εμφανής. Πραγματοποιήθηκαν στερεώσεις των απολεσίων και των αποκολλημένων περιοχών. Αφαιρέθηκαν οι ρύποι και τα οξειδωμένα βερνικία απομακρύνθηκαν. Πραγματοποιήθηκαν συμπληρώσεις τοπικού χαρακτήρα και οι εργασίες συντήρησης ολοκληρώθηκαν με την αισθητική αποκατάσταση, όπου ήταν απαραίτητη, καθώς και με το βερνικιό προστασίας.

Προληπτική συντήρηση

Οι χώροι της Πινακοθήκης του Δήμου Καρδίτσας, μελετημένοι από ειδικούς επιστήμονες και προορισμένοι από την αρχή για εξειδικευμένη μουσειακή χρήση, παρέχουν πλέον στα έργα τις ελεγχόμενες περιβαλλοντικές παραμέτρους και το μικροκλίμα που απαιτείται. Εξασφαλίσει έτσι τη σωστή διατήρησή τους και την προληπτική συντήρησή τους στο μέλλον.

The New Municipal Art Gallery of Karditsa

Magda Koumbarelou – Foteini Lekka – Dimitra Lazidou

The Municipal Art Gallery of Karditsa, founded in 1993, comprises works of mainly Karditsa-born painters, among whom two personalities of the generation of the 1930s prevail: Dimitris Gioldassis (1897-1993) and Giorgos Valtadoros (1897-1930). The enrichment of its collections in recent years was oriented towards acquiring modern works, regardless of the artists' origin, and coincided with donations of similar philosophy.

A priority of equal importance to the renovation of the style of the building was the safeguarding of the existing museum treasures through restoration. The most difficult phase of the restoration had to do with the Gioldassis' Collection, since many works of this group had a painting underlayer of inferior quality and had been kept in inappropriate conditions until their donation to the Art Gallery. The restoration work performed was both preventive – controlled conditions in the new storage rooms – and remedial – lining and overall aesthetic rehabilitation of the paintings, in accordance with the painting materials already used.

The housing of the Municipal Art Gallery in its new building in the summer of 2000 brought to the limelight a series of problems created so much by the physiognomy of a completed building and the limitations it imposed, as much by the museological needs dictated by the collections. A group of experts has decisively contributed to the successful handling of both the artistic material and the space function, in relation to the local community and the prespective visitors of the Art Gallery.

ρά την ανθεκτικότητά τους απέναντι στους παράγοντες φθοράς. Συνθέτοντας λοιπόν την κατασκευή (υλική - τεχνική) και τα αποτελέσματα των παραγόντων φθοράς στα έργα προέκυψαν τα ακόλουθα συμπεράσματα:

Τα έργα της κατηγορίας α ήταν περισσότερο ταλαιπωρημένα και χωρίς ανθεκτικότητα. Είχαν χάσει την ελαστικότητά τους πλέον, παρουσιάζαν έντονους κματισμούς και τάλαντώσεις, χαλάρωση και παραμορφώσεις (εικ. 11). Τα τελάρα τους ήταν ιδιαίτερα ασαφή με αποτέλεσμα να απειλείται η ζωγραφική επιφάνεια. Τα λεπτά ζωγραφικά στρώματα, ενώ είχαν καλή πρόσφυση στο υπόστρωμα, ήδη παρουσίαζαν ρωγμωτώσεις και απώλειες τοπικά (εικ. 12).

Αντίθετα, τα έργα της κατηγορίας β1 είχαν ως αποτέλεσμα των υλικών και της τεχνικής κατασκευής τους ένα σκληρό και άκαμπο υπόστρωμα, το οποίο όμως έφερε το παχύ στρώμα της ζωγραφικής σε καλή κατάσταση. Το υπόστρωμα εξαιτίας της παχιάς και σκληρής προετοιμασίας παρουσίαζε μεγάλη αντοχή στις μηχανικές κακώσεις καθώς και στις κινήσεις από τις περιβαλλοντικές αλλαγές (αυξομειώσεις του όγκου των υλικών εξ αιτίας της ανταλλαγής υγρασίας με το περιβάλλον και των μεταβολών των περιβαλλοντικών παραμέτρων). Το συμπαγές ζωγραφικό στρώμα δεν παρουσίαζε ρωγμωτώσεις και «κρακλές». Τα υποστρώματα είχαν μεγάλη σταθερότητα και έφεραν τη ζωγραφική με ασφάλεια, αν και τα τελάρα ήταν πολλές φορές ακατάλληλα. Τοπικά παρουσίαζαν παραμορφώσεις και κματισμούς είτε εξαιτίας στρεβλώσεων του τελάρου είτε εξαιτίας υπερβολικού τάνυσματος.

Τα έργα της κατηγορίας γ με χαρτώο υπόστρωμα, που ήταν απροστάτευτα και χωρίς σταθερό υπόστρωμα, παρουσίαζαν απώλειες υλικού στις άκρες και στις γωνίες τους, παραμόρφωση, σκέρνωμα, στρεβλωση καθώς και απόλειψη υποστρώματος και ζωγραφικής (εικ. 13).

Βιβλιογραφία

- ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΥ-ΑΓΡΑΠΟΥ ΑΘΗΝΑ / ΧΡΥΣΟΥΛΑΚΗΣ ΠΑΝΙΝΗΣ, Η συμβολή των βετικών επιστημών στη διάσωση – μελέτη της πολιτιστικής κληρονομιάς: θετικές, επιστημικές και ένοχα τέχνες, εκδ. Γκότση, Αθήνα 1993.
- BERGER GUSTAV A., La federatura, Metodologia e Tecnica, Nardini editore, Firenze 1996.
- CANEVA G. / NUGARI M. P. / SALVADORI O., La biologia nel restauro, Nardini editore, Firenze 1994.
- COOPER-HEWITT, Conservation concerns, National Museum of Design, Smithsonian Institution New York, Washington and London 1981.
- ΔΟΥΛΓΕΡΙΔΗΣ ΜΙΧΑΗΛ Β., Ο λόγος του έργου τέχνης και η χωροχρόνος, εκδ. Μπλάτα, Αθήνα 2000.
- ICOM - ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΜΗΜΑ - ICCROM, Προληπτική συντήρηση στα μουσεία, Αθήνα 1985.
- VISHWA RAJ MEHRA, Federatura a freddo, Nardini editore, Firenze 1995.
- SCICCOLONE GIOVANNA C., Il restauro dei dipinti contemporanei, Nardini editore, Firenze 1993.
- STTOLOW NATHAN, Conservation and exhibitions, Butterworth 1987.
- Τζορτζ και τεχνολογία, Η συνεργασία των βετικών επιστημών στη διάσωση των ζωγραφικών έργων, Πρακτικά Επιστημονικού Συμποσίου, Αθήνα 13-14 Νοεμβρίου 1993.
- TOMPSON G., The Museum Environment, Butterworth-Heinemann, Oxford 1985.